

Szente Zoltán

A PARLAMENTEK TÖRTÉNETE

A korai rendi gyűlések kialakulásától
a modern népképviselői törvényhozásokig

ORSZÁGGYÜLÉSI ÉRTEKEZÉSEK

© Szerző, 2018
© Országgyűlés Hivatala, 2018

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

A kiadásért felel • SUCH GYÖRGY

Műszaki szerkesztő, tördelő • FODOR GÁBOR
Sorozatterv • KÖRNYEI ANIKÓ
Szöveggondozó • FEDOR SÁRA
Névmutató • SZÉLL SZILVIA
A képeket válogatták • CSENGEL-PLANK IBOLYA,
KUCSÉBER ERVIN, SZENTE ZOLTÁN

A könyv az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és
Közművelődési Igazgatósága szakmai programjai keretében készült.
Igazgató • BELLAVICS ISTVÁN
Az Igazgatóság könyvprogramjának koordinátora • PELYACH ISTVÁN

A kötet szerkesztője • PELYACH ISTVÁN
A szerkesztő munkatársa • NÉMETH CSABA
Szakmai lektor • MEZEY BARNA, SZIJÁRTÓ M. ISTVÁN

A borítón a brit alsóház ülése látható, 1710.
Peter Tillemans olajfestménye (részlet)

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető • GYÖRGY GÉZA vezérigazgató

magyar
nyomdaipari
NYOMDA- ÉS PÁPÍRIPARI SZÖVETSÉG

ISBN 978-615-5674-44-0
ISSN 2064-9932

TARTALOM

ELŐSZÓ [13]

+ [5]

BEVEZETÉS [17]

1. A parlamentek fogalmai: A korai rendi gyűlésektől a modern népképviselési törvényhozásokig [18]
2. Módszertani kérdések: Az összehasonlítás nehézségei, a tárgyalás szerkezete és a források problémája [27]
  - 2.1. Az összehasonlító módszerről [27]
  - 2.2. Periodizáció [28]
  - 2.3. Országok és történeti régiók szerinti tárgyalás [30]
  - 2.4. Főbb tartalmi elemek és a tárgyalás absztrakciós szintje [31]
  - 2.5. A felhasznált forrásokról [32]
3. A történeti narratíva és a történelemszemlélet kérdése [35]

I. ELŐZMÉNYEK: A KORAI PARLAMENTEK EREDETÉRŐL [39]

1. A kollektív döntéshozatal európai gyökerei [41]
  - 1.1. Ókori előképek? [41]
  - 1.2. A 9–12. századi középkori gyűlések [44]
2. A képviselési elv megjelenése az egyházi és világi kormányzásban [49]
3. A korai rendi gyűlések közvetlen előzményei [51]
  - 3.1. A Witenagemottól az Oxfordi provízióig [51]
  - 3.2. Írország [53]
  - 3.3. A német törzsi gyűlésektől és a frank birodalmi gyűlésektől a rendi képviselési intézményekig [54]
  - 3.4. A rendi gyűlések gyökerei az Ibériai-félszigeten [57]
  - 3.5. Itália [57]
  - 3.6. A rendiség előtti egyéb gyűlések [58]

II. A KORAI RENDI GYŰLÉSEK [61]

1. Bevezetés [63]
  - 1.1. A középkori parlamentek mint a keresztény Európa feudális és rendi intézményei [63]
  - 1.2. A képviselet eszméje a középkori gondolkodásban [66]
  - 1.3. A rendi gyűlések kialakulásának okai [71]
2. Az első rendi gyűlések kialakulása Dél-Európában [75]
  - 2.1. A Cortes megjelenése az Ibériai-félszigeten [75]
  - 2.2. A rendi gyűlések kialakulása a középkori itáliai államokban [80]
3. A korai parlamentek Angliában [85]
  - 3.1. A Magna Cartától a mintaparlamentig [85]
  - 3.2. Az angol parlament fejlődése a 14. században [89]
4. A Brit-szigetek többi korai parlamentje [96]
  - 4.1. A parlament kialakulása Skóciában [96]
  - 4.2. Írország [99]
  - 4.3. Wales [100]
5. Az általános rendi gyűlés Franciaországban [101]
6. Rendi gyűlések a Német-római Birodalomban és fejedelemségeiben [110]
7. A németalföldi provinciák rendi gyűléseinek kialakulása [114]
8. A tingek és az első rendi gyűlések Észak-Európában [116]
9. A rendi képviseleti intézmények kialakulása és korai fejlődése a Magyar Királyságban [118]
  - 9.1. Az országgyűlés kialakulása Magyarországon [118]
  - 9.2. Az erdélyi tartománygyűlés a kezdetektől 1526-ig [122]
  - 9.3. A horvát Sabor gyökerei [124]
10. A lengyel országgyűlés kezdetei [125]
11. Cseh- és Morvaország [127]
12. Korai gyűlések a balkáni államokban és tartományokban [129]
13. Összefoglalás [131]
  - 13.1. A korai rendi gyűlések funkciói és jogkörei [131]
  - 13.2. A 13–14. századi rendi gyűlések összetétele [135]
  - 13.3. A középkori parlamentek működése [140]

III. A RENDI KÉPVISELET FEJLŐDÉSE: TÖRVÉNYHOZÓ GYŰLÉSEK EURÓPÁBAN A 15–16. SZÁZADBAN [143]

1. Bevezetés [145]
2. Anglia [148]
  - 2.1. A parlament összetétele [148]

- 2.2. *A parlament politikai szerepe a 15–16. században* [151]
- 2.3. *A parlament működése Angliában a 15–16. században* [157]
- 2.3.3. *A parlamenti szólásszabadság gyökerei* [161]
- 3. *A skót és az ír parlament fejlődése* [163]
  - 3.1. *Skócia* [163]
  - 3.2. *Írország* [168]
- 4. *Az États généraux és a provinciális rendi gyűlések Franciaországban* [171]
  - 4.1. *Általános rendi gyűlések 1614-ig* [171]
  - 4.2. *A rendi képviselet jellemzői a reneszánsz Franciaországban* [177]
  - 4.3. *Az általános rendi gyűlések működési jellemzői* [179]
  - 4.4. *A provinciális rendi gyűlések* [180]
- 5. *Birodalmi és tartományi gyűlések a Német-római Birodalomban a 15–16. században* [183]
  - 5.1. *A Reichstag* [183]
  - 5.2. *A birodalmi gyűlések összetétele és a rendek képviselete a Német-római Birodalomban* [185]
  - 5.3. *A 15. századi birodalmi gyűlések* [186]
  - 5.4. *Birodalmi gyűlések a 16. században* [189]
  - 5.5. *A birodalmi gyűlések működési rendje a 15–16. században* [193]
  - 5.6. *Tartományi rendi gyűlések a Német-római Birodalomban* [199]
- 6. *A tartományi küldöttek konferenciája a Svájci Konföderációban* [209]
  - 6.1. *A Tagsatzung kialakulása és története a 16. századig* [209]
  - 6.2. *Az államszövetség gyűlésének összetétele és hatásköre* [210]
  - 6.3. *A Tagsatzung működési rendje* [212]
- 7. *Németalföld* [213]
  - 7.1. *A németalföldi tartományok központi és provinciális gyűlései a 15. század második felében* [213]
  - 7.2. *A Staten-Generaal a 16. században* [216]
  - 7.3. *Rendi gyűlések a kettévált Németalföldön – a Staten-Generaal az északi és a déli provinciákban* [223]
  - 7.4. *A 15–16. századi németalföldi parlamentek összetétele* [225]
  - 7.5. *A Staten-Generaal működése* [226]
- 8. *Az észak-európai rendi gyűlések fejlődése a 15–16. században* [228]
  - 8.1. *Svédország* [228]
  - 8.2. *A dán rendi gyűlés a 15–17. század között* [232]
  - 8.3. *A kora újkori norvég rendi gyűlés* [234]
- 9. *Az ibériai Cortesek fejlődése* [236]
  - 9.1. *Kasztília* [236]
  - 9.2. *Aragónia* [239]

9.3. Katalónia	[241]
9.4. Valencia	[242]
9.5. Navarra	[243]
9.6. Portugália	[243]
10. Az itáliai parlamentek a 14–16. században	[246]
11. A magyar országgyűlés története a 15–17. században	[252]
11.1. A rendi országgyűlés a kora újkori Magyarországon	[252]
11.2. Az országgyűlés összetétele	[255]
11.3. A kora újkori magyar országgyűlés működési rendje	[258]
11.4. A rendi országgyűlés tagjainak jogállása	[266]
11.5. A horvát tartományi gyűlés a 15–16. században	[267]
12. Az önálló Erdélyi Fejedelemség országgyűlése (1526–1690)	[271]
12.1. Az önálló erdélyi országgyűlés létrejötte	[271]
12.2. Az erdélyi országgyűlés összetétele	[273]
12.3. Az országgyűlés jogköre	[274]
12.4. Az országgyűlés eljárásrendje	[277]
13. A lengyel Sejm története kialakulásától a liberum vetoig	[280]
13.1. Az országos és a provinciális gyűlések a 15–16. században	[280]
13.2. A kora újkori lengyel Sejm összetétele és működése	[285]
14. A Zemszkij Szobor Oroszországban a 16–17. században	[289]
14.1. Az orosz országos gyűlések rövid története	[289]
14.2. Rendi gyűlés volt-e a Zemszkij Szobor?	[293]
15. Az amerikai gyarmatok gyűlései	[295]
16. Összefoglalás: a rendi képviselőlet fejlődése Európában a 15–16. században	[296]
16.1. A rendi gyűlések összetétele és tagozódása	[297]
16.2. A kifejlett rendi gyűlések hatáskörei	[302]
16.3. A kora újkori rendi gyűlések működési módja	[305]
 IV. A RENDI GYŰLÉSEK ALKONYA A 17–18. SZÁZADBAN	[309]
1. Bevezetés	[311]
2. Az angol parlament a 17. században	[314]
2.1. A <i>Parliament</i> politikatörténetének szakaszai az 1600-as években	[314]
2.2. A 17. századi angol parlament összetétele, működési rendje és szokásai	[336]
3. A skót parlament a 16. század elejétől megszűnéséig	[348]
3.1. A <i>parlament</i> története a Stuartoktól 1707-ig	[348]
3.2. A skót parlament összetétele, működése és szokásai	[352]

4. Az ír parlament története a 17–18. században [357]
  - 4.1. A törvényhozási alávetettség a relatív önállósáig [357]
  - 4.2. Az 1782-es „alkotmánytól” az ír parlament megszűnéséig [361]
  - 4.3. Az ír parlament összetétele és működése [364]
5. Az általános rendi gyűlés megszűnése Franciaországban [369]
  - 5.1. Az *États généraux* hanyatlásának okai [369]
  - 5.2. Az abszolút monarchia fejlődése és a tartományi gyűlések Franciaországban [373]
6. A német birodalmi és tartományi rendi gyűlések hanyatlása a 17. századtól [377]
  - 6.1. A birodalmi gyűlés 1600-tól a Német-római Birodalom megszűnéséig [377]
  - 6.2. A német Landtagok hanyatlása [381]
  - 6.3. A Habsburg Birodalom [384]
7. Hanyatlás és virágkor: a kettéosztott Németalföld rendi gyűlései a 17–18. században [387]
  - 7.1. Az északi Egyesült Provinciák gyűlései [387]
  - 7.2. A déli tartományok rendi gyűlésének elszorvadása [389]
8. Hanyatlás és aranykor: késő rendi gyűlések Észak-Európában [390]
  - 8.1. Svédország [390]
  - 8.2. A rendi képviselő hiánya Dániában és Norvégiában [402]
9. A spanyol és a portugál Cortes hanyatlása a 16–17. században [403]
  - 9.1. A spanyol abszolutizmus rendi gyűlései [403]
  - 9.2. A portugál Cortes [407]
10. Az itáliai parlamentek a 17–18. században [409]
11. A Magyar Királyság rendi gyűlései a 18. században [411]
  - 11.1. A magyar országgyűlés [411]
  - 11.2. Az erdélyi tartománygyűlés a 17. század végétől 1848-ig [418]
  - 11.3. A horvát Sabor a 17–18. században [422]
12. A lengyel Sejm a 17–18. században [426]
  - 12.1. A Sejm politikatörténete [426]
  - 12.2. A Sejm összetétele és hatásköre a 17–18. században [432]
  - 12.3. A Sejmek eljárásrendje [434]
13. Összefoglalás: hanyatlás vagy újrakezdés? A 17–18. század képviselői gyűlései [437]
  - 13.1. Az abszolút monarchiák felemelkedése és a rendi gyűlések hanyatlása [437]
  - 13.2. A kora újkori parlamentek jellemzői [439]

V. A RENDI GYŰLÉSEKTŐL A NÉPKÉPVISELETI
PARLAMENTEKIG [445]

1. Bevezetés: a rendi képviseltől a polgári alkotmányosságig [447]
2. A brit parlament története a trónöröklési törvénytől
az első reformtörvényig (1701–1832) [452]
  - 2.1. Alkotmányos királyságtól a parlamentáris monarchiáig:
a parlament szerepe a 18. században [452]
  - 2.2. Út az első parlamenti reformig [461]
  - 2.3. A parlament hatáskörének változásai [464]
  - 2.4. A parlament összetétele [468]
  - 2.5. A brit parlament működése [471]
  - 2.6. A képviselők jogállása és a parlamenti szólásszabadság fejlődése [477]
  - 2.7. A parlamenti nyilvánosság megszületése [480]
  - 2.8. Az európai brit gyarmatok parlamentjei [482]
3. Az Egyesült Államok Kongresszusának kialakulása [483]
  - 3.1. A gyarmati kormányzattól a szövetségi államig –
a kontinentális és konföderációs kongresszusok kora [483]
  - 3.2. Az alkotmány elfogadása – az Egyesült Államok megalakulása [486]
  - 3.3. Az első Kongresszus megalakulása és tevékenysége [489]
  - 3.4. A Kongresszus működése [494]
4. Az általános rendi gyűléstől a forradalmi Konventig, azaz
a rendi képviseltől a népképviseletig: Franciaország [498]
5. A német parlamentek a Német-római Birodalom megszűnésétől
a német egység megszületéséig [507]
  - 5.1. A „korai alkotmányosság” és a német államok képviseleti
szerveinek fejlődése [507]
  - 5.2. A német parlamentek a paulskirchei Alkotmányozó Nemzetgyűlés
kudarcatól a német egység létrejöttéig [514]
  - 5.3. A második császárság parlamentjei [519]
6. Az osztrák alkotmányosság fejlődése az abszolút monarchia
birodalmi gyűlésétől a népképviseleti parlamentig [523]
  - 6.1. Az abszolút monarchiától a (korlátozottan) alkotmányos
császárságig [523]
  - 6.2. A Reichsrat(h) összetétele és jogköre [526]
  - 6.3. Az osztrák tartományi gyűlések [527]
  - 6.4. A cseh tartománygyűlés [528]
7. Svájc [529]
  - 7.1. Az államszövetségtől a szövetségi államig [529]
  - 7.2. A svájci szövetségi törvényhozás megalakulása [530]

8. A népképviselői parlamentek kialakulása Észak-Európában [532]
  - 8.1. Svédország [533]
  - 8.2. Norvégia [536]
  - 8.3. Izland [539]
  - 8.4. Dánia [539]
  - 8.5. Finnország [541]
9. Alkotmányosság és (korai) parlamentarizmus az olasz államokban az egységes Itália létrehozásáig [543]
10. Spanyolország és Portugália [547]
11. A népképviselői országgyűlés kialakulása Magyarországon [550]
  - 11.1. A reformországgyűlésektől az első népképviselői parlamentig [550]
  - 11.2. Az Országgyűlés összetételének és hatásköreinek változásai a 19. században [555]
  - 11.3. A működési szabályok változásai [556]
  - 11.4. A horvát Sabor története a rendi gyűléstől a népképviselői parlamentig [559]
12. A lengyel parlamentek az ország felosztása után [562]
  - 12.1. A Varsói Nagyhercegség parlamentje [562]
  - 12.2. Az orosz fennhatóság alatti varsói Sejm [563]
  - 12.3. A galíciai Sejm [565]
  - 12.4. A krakkói Köztársaság Sejmje [565]
  - 12.5. A lvovi Sejm [565]
  - 12.6. A poznaói Sejm [566]
  - 12.7. A második köztársaság [567]
13. Az Oszmán Birodalom és a balkáni országok első népképviselői parlamentjei [568]
  - 13.1. Az Oszmán Birodalom parlamenti kísérletei [568]
  - 13.2. A balkáni államok parlamentjei [570]
14. Az Állami Duma megalakulása és rövid pályafutása a cári Oroszországban [573]
15. Az Európán kívüli parlamentek kialakulása [578]
  - 15.1. Amerika [579]
  - 15.2. Ausztrália és Új-Zéland [590]
  - 15.3. Ázsia [592]
  - 15.4. Afrika [603]
16. Összefoglalás: a népképviselői parlamentek kora [604]
  - 16.1. A népképviselői parlamentek megjelenése [604]
  - 16.2. A választójog kiterjesztése [605]
  - 16.3. Parlamenti funkciók és privilégiumok [608]

*16.4. Egy- és kétkamarás parlamentek és a törvényhozások
szervezeti rendje [608]*

16.5. A 19. századi parlamentek működési rendje [611]

ZÁRSZÓ [617]

PARLAMENTTÖRTÉNETI SZAKKIFEJEZÉSEK
ÉS A KÖTETBEN HASZNÁLT IDEGEN SZAVAK JELENTÉSE [619]

BIBLIOGRÁFIA [635]

KÉPJEGYZÉK [652]

NÉVMUTATÓ [654]

A parlamentek, vagyis az országos ügyekkel foglalkozó, legalább részben képviseleti jellegű intézmények – különböző formában – hét-nyolc évszázada részei az európai történelemnek, s mára minden modern államban a hatalomgyakorlás, illetve az állam-szervezet nélkülözhetetlen – vagy legalábbis annak látszó – szerveivé váltak. Hosszú történetük, változatos megjelenési formáik és funkcióik, létrejöttük és fejlődésük eltérő körülményei lehetnek az okai annak, hogy alig találunk példát a parlamentek történetének összehasonlító leírására és magyarázatára, s ha születtek is ilyen munkák, azok vagy az európai történelem fősodrának vázlatos bemutatására,¹ vagy egy-egy nagyobb korszak képviseleti intézményeinek tárgyalására vállalkoztak.²

Ezek a nehézségek engem inkább inspiráltak e könyv megírására. A kötet tárgya a parlamentek intézménytörténetének bemutatása, kialakulásuktól a modern népképviseleti intézmények létrejöttéig. Teljes körű áttekintésre törekedtem, már amennyire ez egy ilyen méretű vállalkozásnál egyáltalán lehetséges. Ez azt jelenti, hogy nemcsak az európai nagyhatalmak parlamentjeinek fejlődésével foglalkozom, hanem általános parlamenttörténettel, beleértve a kontinens kisebb országaiban, sőt – ahol ez értelmezhető – a más kontinenseken működő képviseleti intézményeket is. Látni fogjuk, néhány európai állam történetében jelentős szerepet játszottak a tartományi, provinciális szintű képviseleti intézmények – vagy az országos parlament kialakulását illetően, vagy akár önállóan, saját jogon. Ezért ahol indokoltnak gondoltam, ott a regionális parlamentek fejlődését is igyekeztem bemutatni. Ennek ellenére e munka nyilván nem teljes körű; bizonyosan voltak olyan képviseleti intézmények, amelyeknek a tárgyalása kimaradt – például a nemzeti nyelvű források hozzáférhetetlensége miatt vagy más okból.

¹ Lásd mindenekelőtt: MYERS, A[lec] R[eginald]: *Parliaments and Estates in Europe to 1789*. Thames and Hudson, London, 1975; GRAVES, Michael A. R.: *The Parliaments of Early Modern Europe*. Pearson Education, Harlow, 2001.

² Így például MARONGIU, Antonio: *Medieval Parliaments: A Comparative Study*. Eyre & Spottiswoode, London, 1968; HÉBERT, Michel: *Parlementer. Assemblées représentatives et échanges politiques en Europe occidentale à la fin du Moyen Âge*. De Boccard, Paris, 2014.

A PARLAMENTEK FOGALMAI: A KORAI RENDI GYŰLÉSEKTŐL A MODERN NÉPKÉPVISELETI TÖRVÉNYHOZÁSOKIG

Manapság nem okoz gondot a parlament (kongresszus, törvényhozás) azonosítása. Bizonyosan mindenki ugyanazokra a szervekre gondol, még azokban az országokban – a szövetségi szerkezetű államokban – is, ahol nem csupán egyetlen, országos képviseleti intézmény, hanem – a tagállami törvényhozásokkal együtt – több parlament működik. Ez azonban nem mindig volt így. A 12. és 13. században, amikor általában a korai rendi gyűlések kialakulását teszik, számos tanácskozó és döntéshozó szerv működött. A parlamenti típusú intézmények kiválasztása ezek közül nem csak azért nehéz, mert a mai értelemben vett „állam” fogalma még ismeretlen volt; nehézséget okoz e testületek változékonysága, működésük rendszertelensége, szervezetük szabályozatlansága, végül a források hiánya vagy töredékessége is. A parlamentek történetével foglalkozó kutatók régóta igyekeztek olyan ismérveket kidolgozni, amelyek azon az alapon teszik azonosíthatóvá a korai képviseleti gyűléseket, hogy bizonyos jellemzőik alapján összekötik őket a modern parlamentekkel. Itt nem csupán valamifajta formai hasonlóságról van szó, hiszen valójában azokat a késő középkori gyűléseket keressük, amelyekből a modern parlamentek kifejlődtek, azaz amelyekben a mai törvényhozások gyökereznek.

Bár a parlamenttörténeti szakirodalom fogalmi kísérleteire leginkább az jellemző, hogy több ismérv alapján határozzák meg a korai parlamenteket, igen gyakran ezek közül valamelyiknek különös, meghatározó jelentőséget tulajdonítanak. E karakterjegyekről azután élénk irodalmi viták folytak és folynak, amelyek nyomán az egyes fogalmi jellemzők pontosíthatók – vagy éppenséggel viszonylagossá tehetők. Minthogy azonban a korai parlamentek olyan komplex történeti jelenségek voltak, amelyeknek paraméterei csupán becsülhetők és értékelhetők, de nem állapíthatók meg egzakt módon, e fogalmi problémák vizsgálatának is jelentős haszna lehet.

A korai parlamentek definíciós kísérletei között említhetők azok, amelyek a korabeli források által használt elnevezéseket tekintik mérvadónak.¹ Ezek alapján mindenekelőtt a későbbi szóhasználatban leginkább elterjedt „parlament” (*parliament, parlement, parlamento, parlamentum*) kifejezést, illetve ennek különböző nyelvekbeli megfelelőit (*cortes, sejm, Reichstag*) lehet kiemelni, olyan gyűlekezeteket értve ezeken, amelyeknek az országos vagy a közösséget érintő fontosabb ügyekben tanácskozási vagy döntéshozatali joguk volt. Kezdetben ugyan a „parlament” kifejezés csak az egyik megjelölése volt az ilyen tanácskozó testületeknek, s a leggyakrabban a „kollokvium” (*colloquium*) szó szinonimájaként használták – eredetileg valamifajta diskurzusra utalt, hasonlóan a *congregatio, conventum, curia, concio* és más terminusokhoz –, később mégis ez a megnevezés terjedt el a leginkább.

A „PARLAMENT” KIFEJEZÉS EREDETÉRŐL

A „parlament” kifejezésnek többféle eredetet tulajdonítanak. Sokan a *parler* (beszélni) francia igéből származtatják, míg mások a latin *parlamentum* szóból, amellyel a középkorban a kolostorok szerzeteseinek ebéd utáni diskurzusait illették.

A legkorábbi olyan ismert dokumentum, amelyben a *parlament* – egészen pontosan a *parlement* – szó szerepel, állítólag az ófrancia *Roland-ének*, amely a 11. század második feléből származik, és Nagy Károly hispániai hadjárataról, azon belül is néhány frank lovag hős haditetteiről szól. A kifejezés megtalálható II. Orbán pápa egy 1089-es dokumentumában, majd egy Caffaro nevű krónikás 1101-es munkájában (*Annali genovesi*) is.² Az olasz városállamokban a *parlamento* a polgárok gyűlekezetét jelentette. A 12. század második felében a Német-római Birodalomban a király vagy a császár udvarában tartott különféle gyűlésekre, például Barbarossa Frigyes 1158-as roncagliai birodalmi gyűlésének leírására is használták ezt a szót, míg a korabeli történetírók az angol és a francia király 1188-as és 1189-es, majd 1198–99-es találkozóit is parlamenti találkozónak nevezték, mint ahogy ezzel a kifejezéssel illették IX. (Szent) Lajos francia király és IV. Ince pápa 1245-ös tanácskozását is. *Parlement*-ként jegyezték fel II. Fülöp Ágost francia király és a bárók soissons-i találkozóját 1213-ban, illetve Angliában 1215-ben a *parleamentum de Runnymede*-et, ahol a *Magna Cartá*t elfogadták, s amely ugyancsak a király és a bárók gyűlése volt.

Egy angol Benedek-rendi krónikás, Matthew Paris (Párizsi Máté) egy 1242-ben a franciák elleni háború költségeiről tartott angliai tanácskozást is parlamentiént írt le. Az is előfordult, hogy keresztes lovagok találkozóját nevezték így korabeli króniká-

¹ RICHARDSON, H[enry] G[erald] – SAYLES, G[eorge] O[sborne]: *Parliaments and Great Councils in Medieval England*. Stevens and Sons, London, 1961.

² CAFFARO: *Annales aeui suevici*. In: *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*. XVIII., különösen: 13.

5.4. Birodalmi gyűlések a 16. században

A Német-római Birodalom decentralizált, konföderációszerű entitás volt, amely számos különböző jogállású alkotórészből állt. 1521-ben 7 választófejedelemség, 53 érsekség és püspökség, 29 hercegség, palota- és örgrófság, 135 grófság és egyéb uradalom, 70 apátság, 4 lovagrend és 85 birodalmi város alkotta.⁵⁹

Az 1500-as években a *Reichstag* ugyancsak többféle kérdéssel foglalkozott, ezek közül azonban kiemelkedtek a vallási és az adózási ügyek. A vallási megosztottság egyre fokozódó ellentétekhez vezetett a rendek között a reformáció terjedésének következtében. 1521-ben például a wormsí diéta azon vitatkozott, hogy meghallgassák-e Luther Mártont, akit a katolikus rendek azért hívtak meg a birodalmi gyűlésbe, hogy ott visszavonja tanításait. A pápai legátus (másokkal együtt) azt követelte, hogy mivel a pápa korábban Luthert kiközösítette az egyházból, a szokások szerint proskribálni kell (azaz törvényen kívül kell helyezni), és ezt a birodalomnak végre kell hajtania. Végül hosszas viták után a választófejedelmek úgy döntöttek, hogy meg kell hallgatni Luthert, akinek egyébként menlevelet biztosítottak a diétára való utazás és a részvétel idejére.

Luther Márton az 1521. évi wormsí diéta előtt

⁵⁹ KOTULLA 10.

Ezen a diétán tilalmat mondtak ki Luther műveire, követőinek vagyonát elkobozni rendelték; a döntéseket V. Károly ediktummal léptette életbe. Az 1521. évi worms-i ediktumot azonban csak kevésbé hajtották végre, az 1526-os speyeri gyűlés pedig vallási ügyekben jelentős engedményt tett a fejedelmeknek, amelynek nyomán tovább terjedhettek Luther tanai.

AZ ELSŐ PROTESTÁLÓK

Az 1526-os speyeri *Reichstag*on a vallási konfliktusokat ugyan nem oldották meg, de elfogadtak egy olyan határozatot, amely szerint a császár másfél éven belül olyan országos gyűlést hív össze, amelynek témája az egyházi reform lesz. Addig is minden fejedelemnek úgy kellett élnie és kormányoznia, „hogymint remélhessen, és el tudjon számolni Isten és a császár öfelsége előtt”. Ez lényegében szabad kezet adott a fejedelmeknek vallási kérdésekben mindaddig, amíg birodalmi szinten nem dől el a katolikusok és a lutheránusok vitája.

Három évvel később azonban a lutheránusok tiltakozása ellenére a birodalmi gyűlés katolikus többsége megpróbálta érvényteleníteni az előző birodalmi gyűlés határozatait. Erre a lutheránusok ünnepélyes nyilatkozatot tettek (ún. „speyeri protestáció”), hogy semmiképp sem fogják megengedni, hogy vallási kérdésekben leszavazzák őket. Megfogalmazásuk szerint egy vallási kérdésben hozott döntés elfogadása során „a nagyobb szám nem számít vagy nem segít, mivel mindenkinek külön-külön kell hozzájárulnia, különösen azért, mert ezek az ügyek mindenki lelkiismeretét és üdvözülését érintik. [...] az Isten tiszteletét és az örök életünket és üdvözülésünket érintő ügyekben mindenkinek Isten elé kell állnia, és számot kell adnia saját tetteiért, és senki sem mentheti ki magát mások – akár többségi, akár kisebbségi – döntéseire hivatkozva.” A gyűlésen kisebbségben lévő protestáns hercegek és városok ezzel tehát elutasították, hogy vallási kérdésekben a többségi elv szerint döntsenek. Tiltakozásuk miatt kezdték őket „protestánsoknak” nevezni.

KOTULLA 36–37.; SCHULZE 49–50.

A birodalmi gyűlés működése szempontjából azonban fontosabb volt az a kialakuló gyakorlat, amely szerint vallási ügyekben a katolikus és a protestáns rendek minden kollégiumban külön tanácskoztak (*itio in partes*) egy *Corpus Catholicorum* és egy *Corpus Evangelicorum* nevű tanácsban, továbbá vallási ügyekben nem alkalmazták az addigra egyébként meggyökeresedett többségi elvet, hanem ún. baráti egyetértésre (*amicabilis compositio*) törekedtek (később az adók megszavazására is kiterjesztették

*A Confessio Augustana felolvasása V. Károly előtt
az 1530. évi augsburgi birodalmi gyűlésen*

ezt a döntési formát).⁶⁰ Ily módon a vallási paritás elve, illetve a többségi elv kizárása intézményesítette a vallások szerinti hatalommegosztást a birodalmi gyűlésben.

A protestáns rendek egyébként a birodalmi gyűléseken folyamatosan azt követelték, hogy a gyűlés által megszavazandó pénzügyi segélyekről csak a vallási sérelmeik orvoslása után tárgyaljanak. Ezek a sérelmek azonban nem nyertek orvoslást, sőt a birodalmi gyűlés többször is, így az 1521-es wormszi ediktum elfogadása vagy a lutheránus tanokat összefoglaló Augsburgi (Ágostai) hitvallás (*Confessio Augustana*) 1530-as elutasítása kapcsán inkább a vallási ellentétek színhelye volt. Mégis egyoldalú lenne csak arra hivatkozni, hogy a birodalmi gyűlés nem volt képes megakadályozni a skizmát (vagyis az egyházszakadást), sőt a vallásháborúkat sem. A gyűlésben ugyanis a vallási szembenállás mellett mindvégig jelen volt a kompromisszumra való törekvés is, ami elsősorban annak volt köszönhető, hogy a reformáció igen gyorsan terjedt, és

⁶⁰ LEHNER 104.

számos fejedelemségben uralkodó vallássá vált, és jelentős politikai erővé növekedett.⁶¹ Ideiglenes vallásbéke már az 1532. évi nürnbergi diétán is született, 1544-ben pedig császári ediktum erősítette meg a birodalmon belüli közbéke (*Landfriede*) fenntartásának kötelezettségét, és elrendelte, hogy senki sem háborúzhathat vallási kérdések miatt. Ez nem bizonyult túlságosan eredményesnek, mivel két évvel később sor került az első vallásháborúra a katolikus fejedelemségek és a Schmalkaldeni Szövetség között.

A háborús konfliktusoknak egy időre az 1555. évi augsburgi vallásbékével vége szakadt. Az az évi birodalmi gyűlésen született megegyezés minden tartományt vallásilag egységes területként határozott meg azzal, hogy a tartományok vallását a fejedelem határozza meg. Alapgondolata tehát a tartományi szintű vallási egység volt, amely szerint a fejedelem a *cuius regio, eius religio* elve alapján megválaszthatta a fejedelemség hivatalos vallását, s annak az alattvalónak, aki más hitet vallott, vagyona értékesítésével joga volt kivándorolni (*beneficium emigrationis*). A vallási ügyekre is kiterjedő örök békét megerősítették, jóllehet az augsburgi vallásbéke csak ideiglenes megoldást jelentett.

A vallási különbségek mellett a birodalmi szintű adók kérdése is alaposan megosztotta a rendeket a 16. század birodalmi gyűlésein. A huszita háborúk, a nyugati határok franciák általi fenyegetése, majd a balkáni török előrenyomulás nagymértékben megnövelte a birodalmi kormányzás költségeit. A *Reichstag* közreműködésére azért volt szükség a központi bevételek növeléséhez, mert a császár csak annak a jóváhagyásával vethetett ki adót azokon a területeken, amelyek nem tartoztak a saját közvetlen fennhatósága alá. A Német-római Birodalom hosszú történetében nem volt jellemző közvetlen (központi) adók kivetése. A fejedelmi és nemes vazallusok csak a *Rat und Hilfe*, azaz a tanács és segítség megadására voltak kötelezve, ami inkább természetbeni szolgáltatást jelentett (leginkább hadsereg, bandérium felállítását), mivel a nemesség és a klérus a 18. századig adómentességet élvezett. Birodalmi adót csak különleges szükség esetén lehetett kiróni, vagyis az erősen célhoz kötött volt, s a birodalmi kormányzatnak egyébként sem volt saját igazgatási szervezetrendszere az ilyen adók behajtására.

Először 1427-ben a huszita háború kapcsán történt kísérlet olyan rendkívüli adó bevezetésére, amely mindenkit érintett: a fej-, vagyon- és jövedelmi adónak egyfajta kombinációja volt. 1495-ben vezették be az ún. birodalmi közfillért vagy közös garast, amely vagyonadó-jellegű birodalmi adó volt, és többször is kivetették, mígnem a század közepén megszüntették.

A birodalmi rendek feudális terheit 1521-ben határozták meg (*Reichsmatrikel*). Ennek során megbecsülték, hogy a rendek egyes tagjainak mekkora hadsereget kell felállítaniuk, vagy mekkora pénzügyi hozzájárulást kell adniuk, de kivételeket is meghatároztak (a kötelezettség nem vonatkozott a fejedelmek kincstári birtokaira, a Hanza-városokra és a birodalmi lovagokra).

⁶¹ Ennek megnyilvánulása volt az 1531-ben protestáns rendek által létrehozott Schmalkaldeni Szövetség, amely a protestáns hit megóvása érdekében alapított „véd- és dacsövetség” volt.

2.

AZ ANGOL PARLAMENT A 17. SZÁZADBAN

2.1. A *Parliament* politikatörténetének szakaszai az 1600-as években

A parlamentek egyetemes történetében alighanem a 17. századi angol parlament története volt a legmozgalmasabb korszak, amely azonban nem csupán fordulatosága és az események gazdagsága miatt bámulatra méltó, hanem azért is, mert a modern, polgári típusú parlamentek számos intézményének kifejlődésében meghatározó jelentőségű volt. A 17. század története azért is különleges, mert Angliában – ellentétben a legtöbb európai országgal – ez a kor nem a parlament, hanem a monarchia hanyatlásának időszaka volt, legalábbis az 1640-es évektől kezdődően. A két polgári forradalom eredményeképpen a parlament intézménye teljes győzelmet aratott a királyi abszolutizmus kísérlete fölött.

2.1.1. A PARLAMENT AZ ELSŐ STUARTOKTÓL A POLGÁRI FORRADALOMIG

Mióta csak 1603-ban a Stuart-ház I. Jakab révén megszerezte az angol trónt, az uralkodó és a parlament között feszült volt a viszony. A *Parliament* többször is tiltakozott a király politikája ellen, főleg az általa osztogatott monopóliumok miatt, s mert a király parancsára a parlament több tagját is letartóztatták. Jakab viszont úgy gondolta, hogy a parlament szüntelenül olyan dolgokba üti az orrát, amelyek kizárólag a királyra tartoznak, s nem is rejtette véka alá, hogy mit gondol erről az intézményről. Amikor például 1614-ben feloszlatta a testületet, így nyilatkozott: „Az alsóház fej nélküli test. A tagok helytelen módon fejezik ki véleményüket. Üléseiken semmi mást nem hallani, csak siránkozást, kiabálást és zavarkeltést. Csodálkozom, hogy elődeim egyáltalán megengedték, hogy egy ilyen intézmény létrejöjjön.”⁵ Jakab politikája nemcsak a képviselők körében ütközött ellenállásba, hanem szélesebb körben is – néha szélsőséges formában megnyilvánuló – rosszállással találkozott.

⁵ FIELD 94–95.

A „lőporoshordó-összeesküvés” résztvevői

A „LŐPOROSHORDÓ-ÖSSZEESKÜVÉS” (GUNPOWDER PLOT), 1605

1605 márciusában katolikus lázadók kibéreltek egy pincehelyiséget (amelyet már addig is egy szénkereskedő bérelt) a Lordok Házának ülésterme alatt abból a célból, hogy felrobbantsák a parlament épületét az uralkodóval együtt. A merényletet november 5-ére tervezték, amikor a király személyesen nyitja majd meg a parlament ülésszakát. Az összeesküvők nyárig folyamatosan lőport hordtak ebbe a helyiségbe a Temze felől. A kormányzat azonban – állítólag egy flamand ügynökön keresztül – még idejében tudomást szerzett a készülő akcióról, ráadásul október 26-án egy katolikus *peer*, Lord Monteagle névtelen levelet kapott, amelyben figyelmeztették, hogy ha kedves az élete, akkor ne menjen el a parlament nyitóülésére. (Sohasem derült ki, hogy ki küldte a levelet, de úgy sejtik, hogy Monteagle tudott a készülő merényletről. Korábban maga is részt vett egy összeesküvésben, végül azonban visszanyerte a király jóindulatát, miután I. Jakab trónra kerülésekor kifejezte az uralkodó iránti hűségét.) Monteagle megmutatta a levelet Robert Cecilnek (Earl of Salisburynek), a titkos tanács tagjának (aki erről a királyt is értesítette) és több más miniszternek.

Az összeesküvők közül Guy (Guido) Fawkes – aki, bár minden bizonnyal nem ő volt a konspiráció vezetője, később az ügy leghíresebb szereplője lett – október 30-án még ellenőrizte, hogy minden rendben van-e a robbanóanyaggal (állítólag ő gyűjtotta volna meg a zsinórt). A parlament nyitóülése előtt egy nappal azonban átvizsgálták a helyiséget, ahol összesen 36 lőporos hordót találtak tűzifa alá rejtve, a pince közelé-

ben pedig elfogtak egy John Johnson nevű alakot, aki – a *House of Commons* később született naplójegyzése szerint – korábban elhelyezte a hordókat.

A nyomozás gyorsan felgöngyölítette az összeesküvést, és elsőként Guy Fawkeset tartóztatták le. Fawkes első kihallgatásán a király is részt vett, mivel azonban Fawkes semmit nem mondott, az uralkodó levélben kérte a megkínzását. A kínzás hatására Fawkes elárulta a társait, akik egy staffordshire-i házban bújtak el, ahol november 8-án – szabályos lövöldözés után – elfogták őket.

1606 januárjában kezdődött az életben maradt összeesküvők pere a Westminster Hallban, amely egyes emlékezők szerint inkább egy ceremóniára emlékeztetett, mint tárgyalásra. Ezen Sir Edward Coke, a kor híres jogásza hosszan ecsetelte, hogy mi lett volna, ha a merénylet sikerül, és mi vár az összeesküvőkre. Az ítéletek alapvetően két fogvatartott vallomásán alapultak, amelyet kínzással csikartak ki tőlük. Nyolcukat még január végén kivégezték, egyikük a Towerben halt meg.

Az általános felfogás szerint a katolikusok az ellenük folytatott politika miatti bosszúból szervezték meg az összeesküvést, de olyan elmélet is volt, amely szerint az egész egy *agent provocateur* a kormány (egészen pontosan Salisbury gróf) ösztönzésére kezdeményezte azért, hogy a katolikusok ellen fordítsa a közvéleményt, s ezzel utat nyisson a még keményebb katolikusellenes fellépés számára. Akárhogyan is történt, a parlamenti szokások egyike maradandó lett: az összeesküvés leleplezése óta minden ülészak előtt átvizsgálják a pincéket, hogy nincs-e ott robbanóanyag.

FIELD 95–98.; WILDING–LAUNDY 250–252.

I. Jakab azt is nehezményezte, hogy a parlament külügyi kérdéseket is megtárgyalt, amelyek azonban szerinte a kizárólagos uralkodói prerogatívák körébe tartoztak.

A PARLAMENTI NAPLÓBÓL KITÉPETT LAP ESETE, 1621

1621-ben I. Jakab a szövetségekötés érdekében a fiát a spanyol uralkodó lányával akarta összeházasítani. A házassági szerződés tartalmazott egy titkos záradékot is, amely megígérte, hogy felfüggesztik Angliában a katolikusokkal szembeni büntetőtörvényeket.

A terv nyilvánosságra kerülése nagy felháborodást váltott ki. A parlament petícióval fordult a királyhoz, amelyben úgy fogalmazott, hogy a trónörökösnek (a későbbi I. Károlynak) „a mi saját vallásunkból valóval” kellene házasságot kötnie, s kérte a királyt, hogy ne tárgyaljon a spanyolokkal, hanem folytassa a háborút. Jakab türelmetlen válasza szerint ez a kérdés nem tartozik a parlamentre. Az alsóház viszont úgy vélte, hogy a parlament ősi joga a királyság legfontosabb ügyeinek megvitatása. Végül azonban ezt a határozatot nem küldték el hivatalosan a királynak, de a ház bevetette a naplójába.

Jakab feloszlatta a parlamentet, majd 1621. december 18-án magához kérte a parlamenti naplót, és kitépte belőle a tiltakozást tartalmazó lapot. (Károly végül nem a spanyol király lányát vette el, hanem a katolikus Henrietta Máriát, XIII. Lajos francia király lánytestvérét.)

HUNNEYBALL, Paul M.: The House of Commons, 1603–29. In: Jones, Clyve (ed.): *A Short History of Parliament*. The Boydell Press, Woodbridge, 2009. 104.; FIELD 95.; GRAVES 140.

A király és a parlament közti konfliktus azonban Angliában kétségkívül I. Károly idejében csúcsosodott ki. Károly 1625-ben került trónra apja, I. Jakab után, s ugyanúgy az abszolút királyi hatalom meggyőződéses híve volt, mint ő. Trónra lépése után rögtön konfliktusba került a parlamenttel pénzügyi igényei, valláspolitikája, a spanyolok elleni háború és a király vezető tanácsadója, Buckingham első hercege miatt.

Szigetországgént Angliának ugyan nem kellett állandó szárazföldi hadsereget fenntartania, azonban nagyhatalmi ambícióinak elérése érdekében költséges tengeri és kereskedelmi háborúkat folytatott, s ezért I. Károlynak folyamatosan pénzre volt szüksége. Első parlamentjét is azért hívta össze 1625-ben, hogy pénzügyi támogatást kapjon a Spanyolország elleni háborúhoz. A parlament azonban már ekkor kifogásolta a királyi prerogatívákkal való visszaéléseket, s csak a kértnél jóval alacsonyabb összegű adót szavazott meg (a kért összeg egyhatedét), azt is csak egy évre. Ráadásul kinyilvánította bizalmatlanságát a király vezető tanácsosával, Buckinghamnel szemben, és a leváltását követelte. Ez már sok volt Károlynak, és feloszlatta a parlamentet. Anyagi nehézségei miatt azonban – a Franciaországgal való háború fenyegetése miatt – 1626 elején kénytelen volt újból összehívni a két ház ülését.

Minden ott folytatódott azonban, ahol néhány hónappal korábban megszakadt: a parlament ismét Buckingham cselekedeteit kifogásolta, mire a király kijelentette, hogy a végrehajtó hatalom gyakorlása nem esik a parlament ellenőrzése alá, és ezért ő nem fogja engedni, hogy a parlament beleszóljon abba, hogy kiket nevez ki. Erre válaszul a parlament vád alá helyezte Buckinghamet, ami a királyt annyira felbőszítette, hogy lázító beszédekért elrendelte két képviselő (John Eliot és Dudley Digges) Towerbe zárását, akiknek vezető szerepük volt a vád alá helyezésben. Csakhamar azonban ki kellett engednie őket, mert a *House of Commons* úgy határozott, hogy nem folytatja a tárgyalásait mindaddig, amíg helyre nem állítják privilégiumait, köztük a parlamenti viták szabadságát. Végül a király, hogy megmenthesse Buckinghamet a fenyegető eljárástól, ezt a parlamentet is feloszlatta.

Mivel a parlamenttel nem boldogult, törvénytelen eszközökhöz nyúlt, hogy bevételeket szerezzen.

AZ ÖT LOVAG ÜGYE, 1627

I. Károly igen találékonynak – más megközelítésben gátlástalannak – bizonyult a parlamentet megkerülő bevételszerzés módszereit illetően. Egyik eszköze a királynak kötelezően adandó ún. kényszerkölcsön volt, amelynek megfizetését azonban 1627-ben öt nemes megtagadta, s ezért a titkos tanács elfogatta őket. Az „öt lovag ügye” (*Five Knights’ case*) néven ismertté vált eset elsősorban a királyi önkény egyik megnyilvánulásként híresült el. Amikor a lefogottak a *Magna Cartában* garantált jogaik alapján a szabadon bocsátásukért folyamodtak a bírósághoz, a Királyi Törvényszék (*King’s Bench*) arra hivatkozott, hogy a letartóztatásra „őfelsége külön parancsára” (*by special command of his Majesty*) került sor (és a királynak adott igazat).

MEZEY–SZENTE 210.

Nem csoda ezért, hogy I. Károlynak harmadik, 1628-ban összehívott parlamentjével is meggyűlt a baja. A parlament ekkor fogadta el a Jogok kérvényét (*Petition of Right*), amelyben a parlament kifejezte elégedetlenségét a király politikájával szemben. Mivel nem védelmi háborúkra kellett a pénz, a parlament mindig is vonakodott támogatni a király katonai vállalkozásait, mint amilyen a franciák elleni volt. A *Petition of Right* a középkori szabadságlevelek hagyományára hivatkozva (közvetlenül is utalva az 1215-ös *Magna Cartára*) számos, a királyi prerogatívákat korlátozó, „elidegeníthetetlen jogot” követelt. Így például előírta, hogy az uralkodó alattvalóinak csak a parlament által jóváhagyott terheket kell viselniük, azaz megtiltotta a parlament jóváhagyása nélküli adók beszedését, s rögzítette azt a követelést is, amely szerint szabad embereket csak tisztességes eljárás útján lehet büntetéssel sújtani. Az öt lovag ügyének tapasztalatai nyomán külön is kimondták továbbá, hogy senkit sem lehet a „király külön parancsára” bebörtönözni, ahogy békeidőben katonákat nem lehet civilekhez beszállásolni, illetve hadijogot bevezetni. Bár a parlament csak a király által kért összeg negyedét, 275 ezer fontot ajánlott meg cserébe, I. Károly elfogadta a petíciót.

A *Petition of Right* azonban nem jelentett megoldást a korona és a parlament közti ellentétekre. 1629 márciusában például elfogtak és a Csillagkamara (a király hírhedt különbírósa) elé állítottak egy John Rolle nevű képviselőt, mert nem fizette meg a király által kivetett adókat. Amikor pedig ugyanabban az évben a *House of Commons* vallási kérdésekkel kezdett foglalkozni, a király elrendelte az ülés nyolc napra történő elnapolását. Ez alkalommal azonban néhány képviselő nem engedte, hogy a *Speaker* elhagyja a helyét (mert az alkotmányos konvenció szerint a ház nem ülésezhetett, ha elnöke nem ült a helyén), majd a felfokozott hangulatban több határozatot is elfogadtak. Így például a parlament puritán többsége a királyság ellenségeinek minősítette az arminianusokat, akiket sokan pápistáknak tartottak, s akiket a király és William Laud canterburyi érsek is támogatott, továbbá törvénytelennek mondták ki a parlament

hozzájárulása nélkül kivetett adókat, annak a fenyegetésnek a kíséretében, hogy mindenki, aki a törvénytelenül kivetett adókat befizeti, Anglia szabadságának elárulója. Két nap múlva azonban a titkos tanács parancsára több alsóházi képviselőt bebörtönöztek, majd néhány nap múlva I. Károly feloszlatta a parlamentet.

PARLAMENTI ERŐSZAK ÉS A HAGYOMÁNYOK TISZTELETE KÉZ A KÉZBEN

1629. március 2-án az alsóházban Sir John Finch házelnök közölte, hogy a király a ház elnapolását akarja. „Nem!” – kiáltották sokan, majd egy John Eliot nevű képviselő emelkedett szólásra, de ekkor Finch azt mondta, hogy a király utasította őt, hogy ha valaki hozzá akarna szólni, akkor hagyja el a helyét. Ez ugyanis a ház ülésének azonnali félbeszakadását jelentette volna. Egy tumultuózus jelenet során azonban több képviselő erővel visszaültette a *Speaker* a helyére azzal, hogy köteles ott maradni, amíg a ház nem dönt az elnapolásról. Ezután Eliot megtartotta beszédét, amelyben amellett érvelt, hogy a ház csak saját döntésével napolható el, és egy tiltakozás megszavazására szólított fel, de a *Speaker* ismét ellenállt.

Közben a király a parlamenti őrséget elküldte a parlamentbe, hogy hozza el onnan a jogart (*Mace*), amelynek hiányában a hagyományok szerint szintén nem lehetett érvényes ülést tartani. A ház ugyan beengedte a *Sergeant-at-Armst*, de nem adta ki a jogart. A parlament végül megszavazta az elnapolást, majd a király néhány nap múlva feloszlatta a két házat, és bebörtönöztette azokat, akik részt vettek a március 2-i incidensben. A letartóztatottak közül két résztvevő egészen 1640-ig, Eliot pedig 1631-es haláláig börtönben maradt. Egy Holles nevű képviselő bocsánatot kért a királytól, és kiengedték. A résztvevők közül látszólag Thomas Wentworth járt a legjobban, mert ő nem került börtönbe, sőt később Earl of Strafford néven a király egyik legfőbb tanácsadója lett. A forradalom kezdetén azonban a parlament – már a királyi tanácsadóként elkövetett tettei miatt – halálra ítélte, és 1641-ben kivégezték. Az 1629-es ítéleteket a parlament két háza csak 1667-ben nyilvánította törvénytelennek.

WINDING–LAUNDY 70–71.

A király alighanem úgy gondolta, hogy a parlament nélkül is szerezhet bevételeket; mindenesetre a következő tizenegy évben egyáltalán nem hívott össze újra parlamentet. Miután 1629 és 1630 folyamán békét kötött Spanyolországgal és Franciaországgal, s egyre több bevételre tett szert a parlament megkerülésével, nyilván úgy érezte, hogy nincs szüksége többé erre az intézményre.

Mindez természetesen azt is jelentette, hogy a királynak olyan saját bevételeket kellett szereznie, amelyekhez nem kellett parlamenti jóváhagyás. I. Károly a harmincéves

A parlamentek, illetve intézményi előzményeik, a rendi gyűlések hét-nyolc évszázada részei az európai történelemnek, s mára minden modern államban az államszervezet és a politikai hatalomgyakorlás nélkülözhetetlen szerveivé váltak. Hosszú történetük, változatos megjelenési formáik és funkcióik, létrejöttük és fejlődésük eltérő körülményei lehetnek az okai annak, hogy alig találunk példát a parlamentek történetének átfogó, összehasonlító leírására és magyarázatára. Ha születtek is ilyen munkák, azok vagy az európai parlamenttörténet fősodrának vázlatos bemutatására, vagy egy-egy nagyobb korszak képviselői intézményeinek tárgyalására vállalkoztak.

Ezért is különleges Szente Zoltán új könyve, amely a parlamentek történetét a kezdetektől, vagyis a rendi gyűlések kialakulásától a modern, népképviselői törvényhozások létrejöttéig követi nyomon, s így mintegy hétszáz év intézményfejlődését mutatja be, s helyezi széles, világtörténelmi kontextusba. A mű több tekintetben újszerű megközelítésben tárgyalja a parlamentek történetét, így például önálló fejlődési útnak tekinti egyes közép-európai országgyűlések történetét, s vizsgálatának körébe nemcsak az irányadó nyugat-európai parlamenteket, hanem a történeti fejlődés szempontjából periférikus államok és régiók hasonló intézményeit is bevonja.

A parlamentek fejlődésének tudományos igényű bemutatása és elemzése mellett az olvasó számos jellemző momentummal, történettel, az országgyűlések szervezetét, működését és szimbolikáját jellemző részlettel is megismerkedhet ebből a maga nemében egyedülálló könyvből.

Szente Zoltán az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetének tudományos tanácsadója, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem professzora